

VASAS SAMU

A VÁSÁROSOK HAGYOMÁNYOS BESZÁLLÓHELYEI BÁNFFYHUNYADON

A Sebes-Körös felső völgyében, a Kalotaszegi-medence központjában települt Hunyad — későbbi uradalmi nevén Bánffyhunyad — épp földrajzilag és gazdaságilag hangsúlyozott helyzeténél fogva válhatott a síksági és hegyvidéki termékek kicserélődésének vásáros központjává. A Gyalui- és a Bihari-havasok egyre alacsonyodó dombjai, valamint a Mészies eltörpülő déli nyúlványai mintegy kisimulnak a medencében. A hegyek lejtőit követő csermelyek és patakok folyása mentén kanyargó utak a medenceközpont irányába, Hunyad felé vezetnek. Itt kereszteződik az Alföldet az Erdélyi-medencével összekötő út a gabonatermő Almás völgyéből a havasok felé, az Aranyos völgyéig hatoló egykori köves, ma már korszerűsített úttal, amelyen hajdan annyi deszkaáruval megpakolt szekér ereszkedett le a medence legmélyebb pontján elhelyezkedő mezőváros felé, hogy aztán egy-két nap múlva gabonaneművel megrakodva ugyanazon úton igyekezzenek vissza hegyvidéki otthonuk felé.

A síkvidéki ember itt kereste és találta meg az építkezéseihez szükséges faanyagot, de gazdasági szerszámain is az itt vásárolt fából készítette. A Szamos-síkság gazdag gabonatermő vidékének népe az Almás völgyén, az alföldiek pedig a Csucsai-szoroson keresztül ontották a piacra az acélos kenyér- és az oly keresett takarmánygabonát.

Századunk közepéig minden vidékről saját népviseletükben érkeztek a vásárosok. A szilágyságiak búzavirágkékje elvegyült a havasiak fehér-fekete, valamint a nádamentiek cifra-tarka, a fel- és alszegiek szolidabb színű *kisvasárnapi* ruhaszíneivel. Különösen az ifjúság öltözött ki csaknem ünnepélyesen. A legtöbbjüknek nem is volt különösebb dolguk a vásáron, csak a látványosság vonzotta őket, így aztán egész nap párosan vagy csoportosan sétáltak a csemegét és szórakozást ígérő sátrak, rendezvények körül. Olyan is akadt a bámulók közt, nem is kevés — különösen gyermek —, akinek pénze nem volt, mégis ott lézengett, bámult, hallgatózott a felnőttek körül. Eltanulta a vásárosok alkudozási módját, *portékáik* dicséretének fogásait és a vásárosok piaci szaknyelvét, úgyanyyra, hogy mire felcseperedett, már ő maga is jól el tudta látni a piaci árus szerepét. Az ismétlődő alkalmak oly nagymértékben gazdagították a fiatalok gyakorlatát, hogy egy 14—16 esztendő serdülő a vevő ruházatáról és beszédéről már szinte pontosan megállapította származását, sőt vásárlási szándékát is; így a keresett árut, valamint a kínáláshoz szükséges nyelvet is azonnal eltalálta.

A kisváros azzal is kiérdemelte a vásáros központtá való fejlődését, hogy aránylag nagyszámú iparosa tekintélyes mennyiségű árut termelt. Egyik vásártól a másikig olyan árukészletet voltak képesek felhalmozni, amely jól kielégítette a környék szükségletét, pedig időközben áruikkal még a szomszédos vásárokat is megjárták. Igaz, hogy vásárok alkalmával az összesereglett vevők nemcsak a hunyadi árukban, hanem a messze földről ideáramlott *sátorosok* portékáiban is válogathattak. Mindenesetre figyelemre méltó, hogy az alig 3500 lakosú kisvárosban az 1930-as években

például 8 rőfös, 16 bujkekészítő, 6 cipész, 3 tímár, 6 szücs, 3 kalapos és 6 szabó működött állandó jelleggel. Rajtuk kívül a kisebb rövidáru-üzletek, bazárok, konfekciós boltok egész sora biztosította az áruellátást, az élelmezés jó megszervezését pedig az egymással versenyző 8 mészárszék fémjelezte.

Vásárok alkalmával aztán szinte gomba módra nőttek ki a sátrak a *Főtér* mindkét oldalán, ahol 1954-ig a kirakodó vásár zajlott. A kerekedő színes képet és a kínált áruk gazdag választékát élethűen írja le Kós Károly.¹

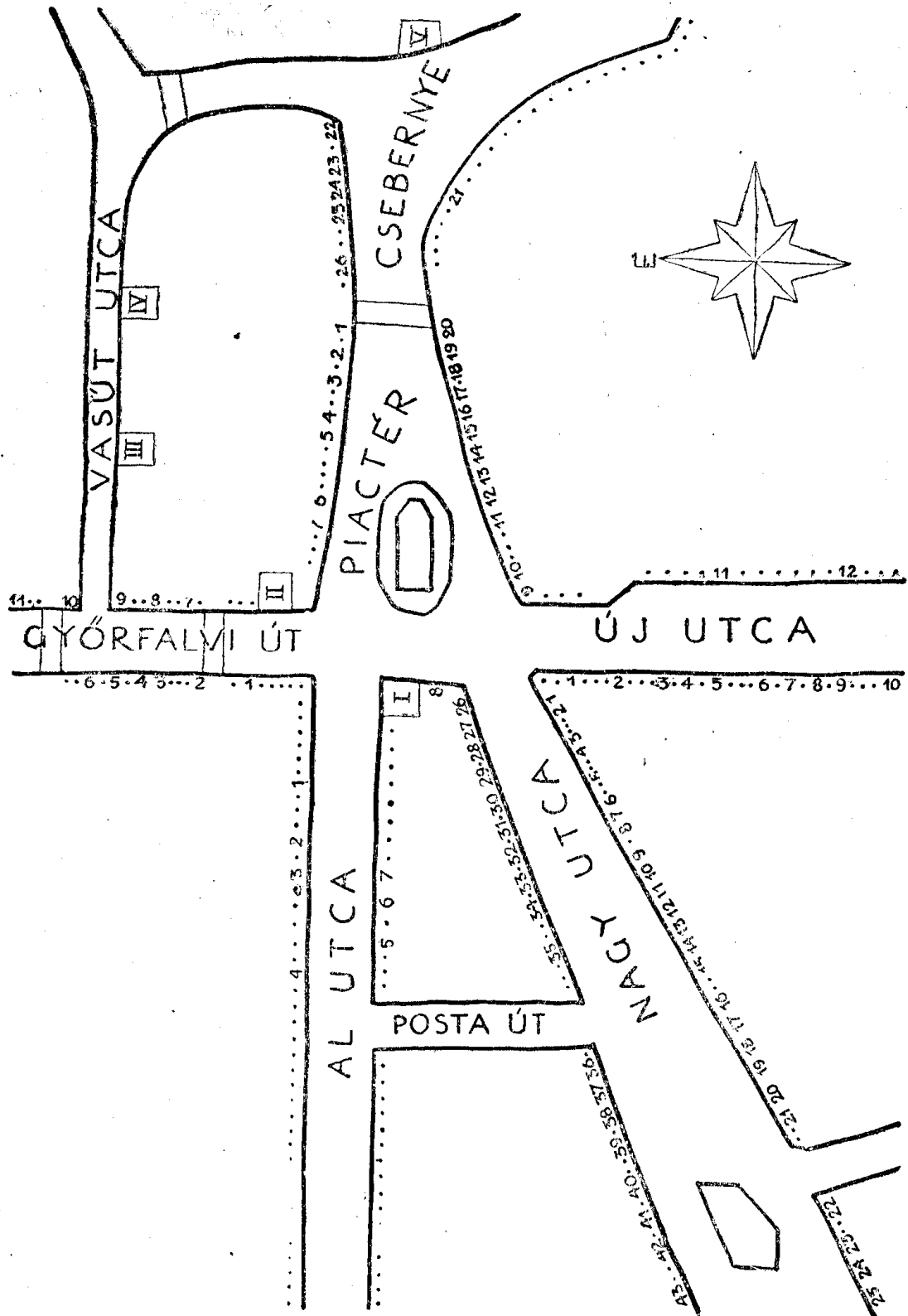
A sok látni- és vásárolnivaló méltán vonzotta a környékbelieket. Áruval érkeztek, és ennek értékesítése után a sátrakból és üzletekből vagy a piacról a családjuk számára vásárolt ruhaneműekkel és élelmiszerekkel, vagy a ház építéséhez szükséges anyagokkal tértek haza.

Vásárok alkalmával a sok szücs, tímár, bujkekészítő és kalaposmester áruja az egész Kalotaszegen, sőt még a távolabbi vidékeken is szétterjedt: Hunyad épp vásárai révén válhatott divathordozóvá és terjesztővé.² A vásárok jelentőségét Hunyad életében mi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy a helység vásáros utcáinak települése az árukínálat szükségleteinek megfelelően alakult. A *Piactér* és a *Nagy utca* — ahol a kirakodó vásár zajlott — rendkívül kiszélesedik, helyet engedve a vásári nép kirakodásának (1. vázlat).

Hunyadnak 1754-ben két nagyvásárra engedélyeznek kocsmajogot: „...két országos sokadalomnak alkalmatosságával úgymint Katalin és Anna napján”³. Nagyvására azonban már ekkor is több lehetett, és számuk az idők során tovább emelkedett. Az 1820-as években Hunyadon hat országos vásárt tartottak⁴, s a régi vásárok mellé a múlt század vége felé még újabb két országos vásárt engedélyeztek a hatóságok.⁵ Az 1960-as évektől Hunyadon is bevezették a havi vásártartást, s így az évi nagyvásárok száma 12-re emelkedett: minden hónap utolsó hétfőjén és keddjén tartanak barom-, illetőleg kirakodó vásárt.

A vásári árusok rendszerint a vásár előtti nap délutánján megérkeztek, hogy másnap reggel korán a helyszínen lehessenek és ott a legelőnyösebb helyeket elfoglalhassák. Nem jöttek a bizonytalanra: mindenik falunak megvolt a maga két-három hunyadi családja, ahol *megszállhat-tak*. Az érkező vendégeket télen a *hátulsó* és *közbülső* házban vagy a *nyári házban*, némelyik családnál pedig külön erre a célra fenntartott vendégszobában: az *elsőházban* helyezték el. A hátulsó és közbülső ház berendezése is e célt szolgálta: annyi ágyat, fekvőalkalmatosságot állítottak be, ahány csak fért. A legtöbb helyen mégis a vásárok alkalmával teljesen átrendezett hátulsó házban vetettek ágyat a szállóvendégeknek. Ha számuk meghaladta a fekvőhelyekét, lefekvés előtt a házigazda szalmát hozott be, a földre terítette, lepedővel letakarta és a vásárosok egészen vagy félig levetkőzve, esetleg saját pokrócaikkal, bundáikkal takarózva aludtak. Néhol külön szobában finom puha ágyat vetettek a vendégeknek, akik ezt méltányolták és jól megfizették. Az ilyen kiváltságosok sorába tartoztak a *tordai pecsenyések*, a *sapkások*, *szücsök*, *rőfösök* és *készruhások*, akik rendszerint a régi *Piactér* közelében, a 6, 11. és 13. számú házban szálltak meg.

Az árusok igásállataikat mindenhol a házigazda pajtájába, színjébe kötötték be, vagy ha ott már nem fért, egyszerűen a szekérhez kötve, a

1. A Piac tér és környéke a vendéglátó gazdákkal (arab számok) és a vendégfogadókkal (római számok)

magukkal hozott takarmányból etették. Szekerük az udvaron, a színben, árujuk pedig vagy a szekéren, vagy a *gabonásban* kapott helyet éjszakára.

Nyáron az elszállásolás is kevesebb gondot okozott; ilyenkor a férfiak a szénapadláson fészkeltek be magukat, s így csak a *fehérnépeket* kellett elhelyezni a házban.

A vásárra érkező árusok rendszerint már a délután vagy az este folyamán felvásárolták a háziak piacra szánt zöldségét és gyümölcsét. Este gyakran sor került a házigazdától vett „jó” *novabor* vagy *szilvórittyum* kóstolgatására is. A különböző falvából vagy vidékekről összeverődött emberek poharazgatás közben elmondták egymásnak gondjaikat, bajaikat. Gyakran jókedvükben az ott ólalkodó, báméskodó gyermekeket is megittatták borral. A házban található minden ivó alkalmatosság előkerült ilyenkor. Kinek-kinek jutott egy-egy *pint*, *icce* vagy *meszej* bor vagy pálinka (4 messzely = 2 icce = 1 pint vagy 1 *kupa*, vagyis kikerekítve 1,5 l). A magántermő szőlőből készült bort a 40-es évekig még *meszejes csuporból* itták.

A borkóstolató estén mindenki jól járt: a vendég örvendett a fogadtatásnak és a szállásnak, a házigazda pedig értékesítette eladó kerti terményét és gyenge minőségű borát. A hunyadiak borfőlöslégét vásárok alkalmával főleg a zordabb éghajlatú, szőlőtermesztésre alkalmatlan hegyvidék lakói vásárolták fel. Erre utal egy 1863-ban lejegyzett román népdal is: „*Colo-n deal la Huedin Merg carele după vin*” (Ott a hunyadi hegyen Borért mennek a szekerek).⁶

I. A BESZÁLLÓHELYEK

A beszállóhelyek és általában a vásárosok elszállásolása a vásártartás egyik jelentős kérdése. Régebb, amikor csaknem minden árut szekérral szállítottak a vásárokra, az eladók számára különösen fontos volt, hogy áruval megrakott szekerüket, állataikat biztonságba helyezhessék, s az este beálltával maguknak is legyen hol nyugovóra térniök. A biztos szállóhelyek becse még nagyobb volt akkor, amikor az eladó vagy vevő szándékú gazda már a hétfői baromvásáron is jelen volt, majd ott maradt a másnapi kirakodó vásárra is. Ilyenkor állataival rendszerint már vasárnap este megérkezett szálláshelyére.

A beszállásolás és szálláshelyért járó fizetség rendje még úgyszólván teljességgel feldolgozatlan a szakirodalomban, bár egyik-másik munka említést tesz a „beállóhelyekről”. Így dr. Kós Károly idézett művében több más vásárral együtt a hunyadi és a kolozsvári vásárt is bemutatta. Ezek kapcsán említi a két helység beállóhelyeit és fogadóit is, ahova a szekerek helypénz ellenében beállhattak (370. és 378). Arról azonban, hogy mi történik azokkal a vásárosokkal, akiket a szállók vagy fogadók nem tudnak befogadni, vagy akik nem tudják megfizetni a borsos szállópénzt, a szakmunkák alig írnak. Mindössze a gyulai vásár leírásában olvashatunk a hunyadihoz hasonló megoldásról: a vásárközpont házai bér ellenében elszállásolták az alkalmi vendégeket.⁷

Noha az 1930-as években Hunyadon négy szálloda is működött, a két-napos vásár vendégeinek elhelyezése nem volt könnyű feladat, hisz nagyvásárok alkalmával a szállásigénylők száma gyakran a helyi lakosság kétháromszorosát is meghaladta. A szállodák közül egyedül a *Tigris* szálló

és vendéglő (I) rendelkezett hét egy-kétágyas szobával, a *Központi* (II), az *Erzsébet* (III) és a *Zöld fa* (IV) vendéglő és szálló pedig csupán két-három kis befogadóképességű vendégszobával. A fogadók közül mindössze az *Aisbenének* (V) volt két, szállóvendég fogadására alkalmas szobája. Ezeket a helyeket különösen nagyvásárok alkalmával előre lefoglalták a gazdag kereskedők, akik között az alig 30 férőhelyért amúgy is nagy tülekedés folyt. Ily körülmények közt a falusi árus nem is próbálkozhatott a szállókban.

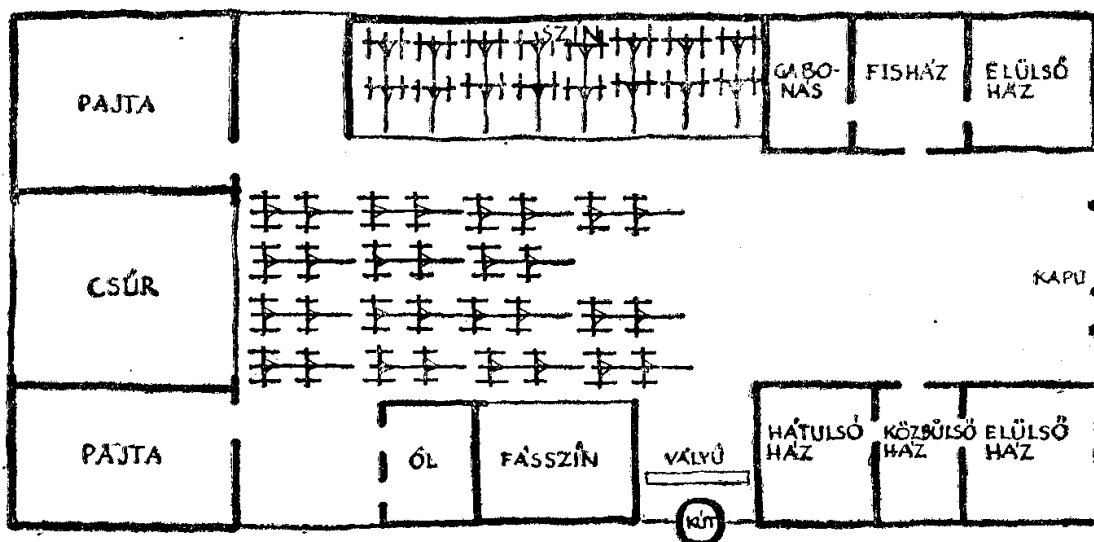
A többi vendéglő és fogadó a szállók elhelyezésére nem volt felkészülve. Nagyrészt kicsi, bérelt szobákban működtek, még udvaruk sem volt, s így csupán az *italmérésre* szorítkoztak. Pedig a 30-as években volt belőlük bőven: a kisvárosnak ezekben az években 34 italmérsi engedélyt adtak ki. Ha ebből a mennyiségből leszámítjuk a négy szállodát (ezeknek ugyanis vendéglőjük és kocsmájuk is volt), valamint a szállókat is fogadó egyetlen kocsmát, akkor kiderül, hogy akkoriban a városban 29 kizárólag italmérésre szolgáló helyiség működött. Ezek közül központi elhelyezkedésével, mutatós külsejével és válogatottabb vendégeivel kitűnt az *Európa* vendéglő; a többiek valóban törpe kocsma maradtak. Közülük csak a barompiac mellett elhelyezkedő *Nesze* és a nagyutcai piac igen kedvelt, hírhedt fogadója, a *Bosszú* udvarán volt a szekerek számára alkalmas beállóhely; a többi szétszórva a város minden részében, gyakran egymás szomszédságában, nem a vendégekhez, hanem az arra alkalmas épületek elhelyezkedéséhez igazodva működött.

Ezekben a kocsmaiban itta az áldomást vásárok után az eladó meg a vevő, gyakran több ismerős, rokon, falubeli jelenlétében; az áldomás a más falukból is hozzájuk csatlakozó baráti társaság mulatozásával, beszélgetésével folytatódott a késő esti órákig. A fogadók közül a leglátogatottabb volt a központi elhelyezkedésű *Pokol* pincekocsmá, a közelében lévő *Fehér Bárány* és *Trei păduchi* (Három tetű), az almásvölgyiek *Pipa*, valamint a nádasvölgyiek *Keserű* nevű kedvelt fogadója.

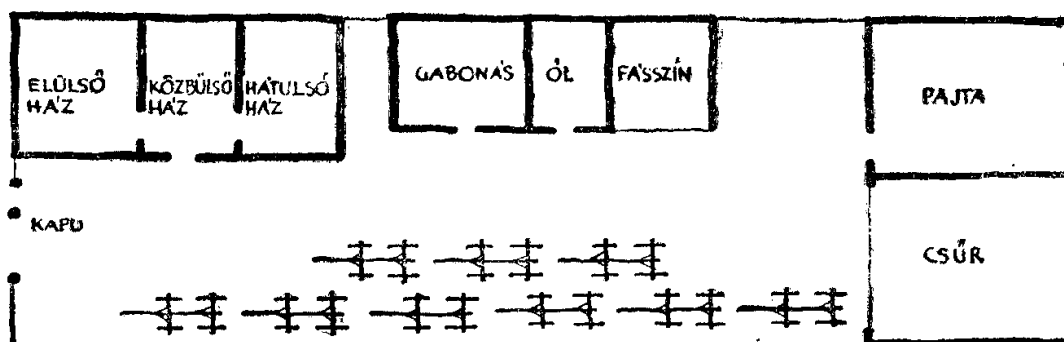
A vásáros tömeget tehát a néhány szobás szállók és fogadók távolról sem tudták elhelyezni; ezért a faluról beáramló gabona- és faárusok, valamint az idegenből érkező kézműves iparosok, kereskedők jó része a vendéglátó házaknál helyezkedett el. Szállásadásra nyilvánvalóan csak azok a hunyadi családok tudtak vállalkozni, amelyek nagyobb lakással, raktárhelyiséggel, tágas udvarral és megfelelő istállóval rendelkeztek. Erre a célra különösen a Nagy utcai udvarok voltak alkalmasak, mert a két egymással szemben elhelyezkedő ház közötti széles, tágas udvar lehetővé tette a szekerek egymás melletti elhelyezését (2—3. vázlat). Egy-egy ilyen udvaron nagyvásárok alkalmával annyi deszkás-gerendás és gabonával megrakott szekér zsúfolódott össze, hogy mozogni is alig lehetett tőlük. Különösen a faárusok számára volt előnyös a tágas udvar, mert ha a deszka, gerenda vagy zsendely nem kélt el, azt a gazda udvarán vagy színeben rakták le a következő vásárig. Ha viszont a gabonaárusok jutottak erre a sorsra, az eladatlan gabona száraz raktárhelyiséget kívánt. Ezért is volt olyan becse a vásárosok körében a jól felkészült szállásadónak. Ugyanakkor a szállóvendégek is igyekeztek elkerülni a torlódást: akik ugyanazon faluból Hunyadon ugyanahhoz a családhoz szoktak szállni, sokszor meg is egyeztek egymással, hogy melyik vásár alkalmával kik és mennyien menjenek a városba.

A szállóvendégek elhelyezkedésében három fő szempont érvényesült: 1. A földrajzi szempont, vagyis hogy a vásárosok milyen irányból érkeztek Hunyadra. 2. Rokonság vagy szorosabb ismeretség. 3. A piaci árusítóhely közelsége.

A következőkben ezeket a szempontokat vesszük sorra.

2. A Nagy utca 4. sz. udvara vásár idején a beállott szekerekkel

3. A Nagy utca 32. sz. udvara vásár idején a beállott szekerekkel

1. Az elszállásolás földrajzi szempontja

A piacra tóduló vásárosok főleg a megfelelő bevezető út melletti házakat, udvarokat szállták meg. A piacra vezető négy út közül különösen háromban nagyon nyilvánvalóan, jól feltérképezhetően érvényesült ez a szempont.

a) A havas felé vezető *Új utca* mindkét oldalát, a vele szomszédos Nagy utcai oldalt, valamint az utóbbi utca ellenkező oldalának központi részét csaknem, kizárólag a faanyag (deszka, lécz, gerenda, szarufa, zsendély, cseber stb.) árusai foglalták le; egyrészt azért, mert a *deszkapiac* közelében igyekeztek a legelőnyösebb helyeket kihasználni (pár átmeneti év kivételével ugyanis a deszkapiac hagyományos helye a Nagy utca volt), másrészt viszont azért, mert így nem kellett szekereikkel az egész városon keresztülvergődniök.

Az Új utca egykori szállásadó családjainál kizárólag a hegyvidéki falvakból érkező fa-, illetőleg építőanyag árusai szálltak meg. A mellékelt vázlaton a számok a szállásadó házakat és udvarokat, a pontok pedig a vendégfogadásra alkalmatlan házakat, telkeket jelölik. Mind az utcák, mind a szállást biztosító háztulajdonosok neve a két világháború közötti helyzetet tükrözi.⁸

Az Új utcai szállást biztosító gazdák: 1. Balázs Márton; 2. Kudor Márton; 3. Juhász Ferenc és István; 4. Király István; 5. Betlendi István; 6. Miklós Ferenc; 7. Böndi Ferenc; 8. Böndi János; 9. Böndi János (Csotosz); 10. Szabópál János; 11. Juhász András és 12. Vincze Ferenc. E szálláshelyek hagyományos megoszlása faluk szerint, a szállásadó gazdák fenti sorszámával: Gyurkucáról 1—5; Dealul Botiról 3, 6, 11—12; Rekecelről 7; Szkrindről 9—10; Bökényről 8; Bócsról 9; Bélesről 10; Meregyóról 11.

A havasi faárusok szállásuralma a Nagy utcában úgyannyira folytatódott, hogy a 43 szállásadó család közül 19-nél szintén ők szálltak meg, pedig a sok vendégtől szorongatott Nagy utca akkoriban mindjárt az elején elhelyezkedő gabonapiac miatt is nagyon keresett volt. A szállásadó udvarok, házak itt a következők: 1. Budai Ferenc (Gyepű); 2. Budai Ferenc (Szikra); 3. Valkai János; 4. Miklós János; 5. Kacsa Ferenc; 6. Csöregi Ferenc; 7. Pócs Márton; 8. Pócs János; 9. Pócs András; 10. Kacsa János; 11. Bokor István (Csoszor); 12. Pócs Márton (Mácer); 13. Budai Ferenc; 14. Budai András; 15. Kovács Mihály és András; 16. Valkai János (Nános); 17. Valkai Márton és Pál; 18. Hada Márton; 19. Bálint András; 20. Makfalvi Márton; 21. Makfalvi István; 22. Kudor István (Hanzi); 23. Valkai Pál; 24. Pócs István; 25. Krisán Márton; 26. Báró Ferenc; 27. Varga István; 28. Buzás Ferenc; 29. Bot Petéék; 30. Bálint István; 31. Bálint Ferenc; 32. Varga Márton; 33. Dézsi István; 34. Buzás Márton; 35. Pócs Márton (Lala); 36. Buzás István (Buér); 37. Kovács András (Vonó); 38. Veres János; 39. Bálint Bálint; 40. Dézsi János; 41. Valkai Ferenc; 42. Péntek Márton; 43. Veres István.

A Nagy utcai szálláshelyek a különböző árujú és illetőségű vásárosok között így oszlottak meg:

Építőanyagok. Balcsó: 22—23; Bócs: 25; Béles: 9—15, 22, 31—32; Dealul Boti: 34; Gyurkuca: 22; Kiskalota: 33; Măguri: 31; Mărișel: 6, 16—17; Rekecel: 1—2, 32; Rogozsel: 19, 23; Székelyjő: 28.

Tűzifások. Föld: 24, 39; Rogozsel: 19, 23, 38.

Favillások. Föld: 20, 32—33.

Gabonások, zöldségesek. Bábony: 32, 35; Bercse: 41; Daróc: 26; Egres: 3; Egrespatak: 42; Gyerővásárhely: 7; Jákótelke: 21; Inaktelke: 36—37; Kispetri: 3; Középlak: 18, 33; Kraszna: 43; Krasznahorváti: 8, 32, 43; Mákó: 29—30; Nyérce: 41; Pusztarajtóc: 23, 27, 40; Sztána: 36—37; Tamásfalva: 5; Zsobok: 20.

Burgonyások. Rogozsel: 19, 23, 28; Székelyjő: 28.

Cseber-dézsza-kádasok. Gîrda, Scărișoara: 23.

A Nagy utcában jelzett szállásokat nyilvánvalóan nem mindenik árus vette igénybe mindenik vásár alkalmával. A közelebbiek (így a földi favillások, tűzifások, a zsoboki és jákótelki gabonaárusok stb.) csak ritkábban kértek szállást. A leggyakrabban ugyanis csak a vásár hajnalán érkeztek, azaz szállásra sem volt szükségük, de még ebben az esetben is a

megfelelő gazdához siettek: áruikat oda rakták le és onnan hordták ki a piacra. Az esti áldomást is ott itták meg, így aztán gyakran ott is aludtak, s csak a következő nap reggelén tértek haza.

A piacon rengeteg — zömében a közeli falvakból (Magyarbikal, Kettesd, Sárvasár, Nyárszó stb.) jövő — *zöldséges* is jelen volt, akik a hajnali órákban áruikkal hazuról indulva már kora reggel a helyszínen voltak és dolguk végeztével távoztak. Ezek sem szállást, sem beálló vagy berakodó helyet nem igényeltek.

b) Az almásvölgyiek, valamint a *Füldi utca* felől a városba igyekvő más árusok beérkezésük után rögtön a *Győrfalvi* és elvéve a Füldi utcában kerestek és kaptak szállást maguknak. Elhelyezésük a következő udvarokon történt: 1. Budai János; 2. Papp János; 3. Betlendi Ferenc; 4. Betlendi István; 5. Papp Gyula; 6. Ilána András; 7. Kelemen Márton; 8. Tamás István; 9. Vincze Ferenc; 10. Böndi István és 11. Mátéfi Márton.

E kizárólag gabonaárus szállóvendégek közül a középlakiak az 1, a códiak a 2, 7. és 10, a nyíresiek a 3. és 11, a bábonyiak a 4, a kökényesiek a 6, a kásapatakiak és vármezőiek a 8—9, végül a füldiek s ritkábban a nádasmenti vistaiak az 5. udvarra szálltak meg.

Ugyancsak az almásvölgyiek foglalták le az *Al utcának* a Győrfalvi úttal szomszédos oldalát is: 1. Papp Márton (Rajbi); 2. Bokor Márton (Méczi) és 3. Bokor Márton (Kodra) udvarában a váralmásiak, ez utóbbiban még a códiak és vármezőiek, 4. Bokor Pál udvarában a pusztarajtóciak és 6. Buzás István (Kokolos)hoz a vistaiak szálltak meg.

c) A nádasmenti s kisebb mértékben az alszegi gabona-, bútor- stb. árusok is a Kolozsvár felé vezető út, vagyis a *Piactér* és a *Csebernye* házait lepték el, bár a főtér zsúfoltsága miatt ismeretségük, rokonságuk mértékében máshol is találtak egy-egy családot, amely befogadta őket. Különösen a hajdani piac: a református templom körüli házak és udvarok zsúfoltsága volt nyomasztó. A szállásadó gazdák sorrendje itt a következő: 1. Lakatos István; 2. Bokor Lajos; 3. Bokor István (Karikó); 4. Szabó István; 5. Kovács András; 6. Kudor János; 7. Kudor István (Pénztárnok); 8. Kovács István; 9. Bokor István (Kopasz); 10. Bokor Márton (Kopasz); 11. Kacsa István; 12. Buzás János (Püspök); 13. Vincze István; 14. Kovács János (Csucsi); 15. Betlendi János; 16. Varga István; 17. Bokor János; 18. Kovács István (Bugi); 19. Dézsi István; 20. Kovács Márton; 21. Tamás Márton; 22. Kovács János (Jámbor); 23. Buzás István (Bikali); 24. Buzás János; 25. Kacsa Márton és 26. Bokor András.

E két egymás folytatásában elhelyezkedő utca, a *Piactér* és a *Csebernye* elszállásolása nyújtja a legváltozatosabb képet. Ez érthető, mert a kínálat és kereslet szempontjából lényeges volt, hogy az árus előnyös helyen árulhasson, márpedig a szállásadók utca- és udvarfrontját általában a szállóik foglalták el. A központi legjobb helyekről (6, 11. és 13. sz.) a jobban fizető tordai pecsenyések, szücsök, rőfösök, sapkások és készruhások kiszorították őket, ezenkívül azonban az egész *Piacteret* a gabonaárusok uralták. Letelepedésük folytonosságát csak a járai és révi fazekasok (1), a kiskalotai vásárlók (9—10), a krasznaiak (7—8) és pusztarajtóci *gabonások* (20) szakították meg. Így az összes árusok elszállásolása a következő képet mutatta:

Bogártelke: 16—17; Egeres: 22—23; Gyerővásárhely: 26; Inaktelke: 21; Jára: 1; Kiskalota: 9—10; Kispetri: 13; Középlak: 15; Kraszna: 7—8;

Mákó: 14; Nagypetri: 18, 20, 25; Nyérce: 2; Pusztarajtóc: 19; Rév: 1; Sztána: 3—4, 18; Tamásfalva: 5, 9, 20, 22; Türe: 24; Zutor: 15; Zsobok: 3, 12, 17—18.

Hunyad környékén jó pár olyan falu akadt, ahonnan a szállóvendégek nem mindig ugyanazzal az áruval érkeztek. Bár a nádasmentiek a leggyakrabban gabonát árultak, emellett Mákóból, Bogártelkéről és Vistáról a férfiak fonókerekeket, cifra festett guzsalyakat, az asszonyok pedig fodorvásznat is hoztak eladni. A zsobokiak gyakran az eladó szekérekereket is kítették az eladásra szánt búzas vagy kukoricás zsákok mellé. Ha nem keltek el, egy-egy darabot gyakran a szállásadónak ajándékozták.

d) A Nagy utca felső felébe, a *Ferső Nagy utcába* a gabonaárusok jó része a gabonapiac felköltözésével egyidejűleg vagy azt követően került, mégis meg kell jegyeznünk, hogy a krasznai, krasznahorváti és egrespataki zöldségesek és gabonások, valamint az ugyancsak ebből az irányból érkező hodosi és felsőfüldi tűzifások, sőt a rogozseli *bojókások* (burgonyások) és tűzifások is itt béreltek szállást maguknak.

Noha a vásárosok földrajzi szempontok szerinti eloszlása elég tisztán érvényesül, mégsem lehet kizárólagosnak tekinteni, hiszen a piac áthelyezése nyomán bekövetkezett átköltözések ezt a néhai egységes képet megbontották. Bonyolítóan hatottak a baráti és rokonsági kötelékek is, amelyek jó pár esetben a szálláskeresésben is meghatározó tényezőknek bizonyultak.

2. A rokonság vagy ismeretség szerinti elszállásolás

Bár a környező falvakból a Hunyadra való beköltözés reális tény volt, mégsem állítható, hogy ez a földrajzi szempontok szerint kialakult elszállásolások rendjén túl sokat változtatott volna, hisz a beköltözöttek a piac körüli zárt település miatt a város peremrészeire szorultak. A beköltözésen kívül egy-egy férjhez jött leány, ideszállott vő, katonavagy munkahelyi barátság hozta magával a szállóvendégeket is az illető faluból: először csak a barátok, rokonok vagy azok hozzátartozói, később pedig a fél falu talált szálláshelyre ezeknél a családoknál. Ilyen volt például a Nagy utcában a 7. udvar, ahol a gazda felesége gyerővásárhelyi; a Hada Márton udvara (18), ahol az ideszállott vő középlaki. A Bot család (29) mákói származása révén vonzotta a falubelieket. A Varga családban a fiú legkedvesebb katonabarátja egy krasznahorváti legény volt, akihez a krasznahorvátiak előbb ellátogattak, majd szállóvendégekké váltak. Az Al utca 5. udvarába Buzás István (Kokolos) házához azért szoktak a vistaiak, mert felesége igen jó bujkekészítő hírében állott; ilyen minőségében a sok bujkát hímeztető-gyöngyöztető vistaiak gyakran megfordultak nála, szorosabb barátságot kötöttek, s ezzel be is szállásolták magukat hozzájuk.

Ugyancsak rokonsági alapon kaptak szállást a krasznaiak Kovács István családjánál is (Piac tér 8), a Nagy utcai, Dézsi Istvánnál a kiskalotaiak pedig azért, mert apósának szülei korábban a faluban voltak kocsmárosok, s így szorosabb kapcsolatba kerültek az ottaniakkal.

Összesen tehát mintegy 10—12 ilyen és ehhez hasonló esetet lehet említeni.

3. A piac közelsége

A vásárosok érthető módon igyekeztek a piachoz közeli szálláshelyet keresni, hogy áruikat reggel, *piackezdetekor* szállásuktól ne kelljen messze cipelniük, se pedig estefelé, *piacbomláskor* az el nem kelt árut messze vinniük, ezt ugyanis a következő vásárig a szállásadóiknál raktározták el. Így például a Nagy utca elején, ahol a régi gabonapiac volt, tíz háznál a gabonaárusok helyezkedtek el, a faanyagárusok pedig inkább a Nagy utcának a középső részét foglalták le, mert itt volt a *fapiac* is. Nem véletlen, hogy a legtehetősebb épületanyag-árusok: a bélesi Condor, Abrudan, Muntean és Crainic, valamint a rekiceli Chorchis családok, akiknek saját fűrésztelepük volt, s akik a legjobban megfizethették, meghálálhatták a szállást, épp a fő helyeket foglalták le, nevezetesen a Nagy utca bal oldalán a 9. és 15, szemben pedig a 32—33. és 34. számú udvarokat.

Ezt a törekvést föllehetjük a gabonaárusoknál is: például a leggazdagabb és legjobban fizető gabonások, a pusztarajtóciak, a Nagy utca elején a jobb oldali 27. udvarban szálltak meg. A központ, s főleg a Nagy utcai gabona- és fapiac felé való torlódásnak azonban gátat vetett az a tény, hogy a szálláshelyek száma és azok befogadóképessége is aránylag korlátozott volt. Ezért a vásárosok a piac felé vezető utakat és udvarokat is igyekeztek megszállni, s így vált uralkodóvá a szálláshelyek kiválasztásában a már ismertetett földrajzi szempont, így kellett a faárusok jó részének az Új utcában, a gabonaárusoknak pedig a többi felvezető utcában maradniuk.

Az 50-es években az erdőirtás szabályozásának arányában a faanyagárusok száma a piacon lassan csökkent, majd teljesen el is apadt, 1954-ben pedig a felszabadult Nagy utcába helyezték át az egész kirakodó piacot. Mintegy fennebb tolódt mind: a gabonaárusok az utca első feléből épp a végére jutottak, utánuk a bazár meg a zöldségárusok következtek. Ennek megfelelően a vásárosok is egyre közelebb szerettek volna kerülni az új piachoz.⁹ Régi gazdáik rokonait, jó ismerőseit kérték meg arra, hogy befogadják őket, akinek pedig senki ismerőse nem akadt, az bekéredzett valamelyik előnyös helyre. Így a zsobokiak a piactérről a Makfalvi családhoz (20), a kispetriei Valkai Jánoshoz (3), a kapusiak Kovács Istvánhoz (15), a jákótelkiek Makfalvi Istvánhoz (21), a bábonyiak Varga Mártonhoz (32), az inaktelkiek és sztánaiak Buzás István (Buér)hoz (36), a sztánaiak Kovács András (Vonó)hoz (15), a nyérceiek és bercseiek pedig Valkai Ferencékhez (17. sz.) kerültek.

A szállóvendégek száma közben állandóan csökkent, mert reggelente minden irányból személyszállító autóbuszok, vonatok jönnek a város felé; a vásárosok többsége így érkezik, s dolga végeztével indul is visszafelé. Ha valamilyen áruból nagy a felhozatal, most is szekérkaravánok érkeznek a városba, de jobbra azok is csak a reggeli órákban. Gyakran megtörténik, hogy eladatlan áruikat most is a gazdáknál hagyják megőrzés végett, ők azonban már nem szálló-, csak futóvendégek: lerakják csomagjaikat, amíg bevásárolnak, kicsit megpihennek, s aztán sietnek hazafelé.

A vásárosok beszállásolása egykor sok gondot, törődést jelentett a gazdának. Vásárok előtt jóval készülni kellett a nagy eseményre: a gabonások, színek, pajták, a szállásul szolgáló közbülső és hátulsó szobák, valamint az udvar előkészítése nem kis utánajárást kívánt, a vásár utáni

napokon pedig csak kemény munkával sikerült rendbe hozni a gazdaságot; udvar és ház gyakran olyan volt, mint a csatater a küzdelem lezajlása után. Ezért sokan nem is vállalták a beszállásolást. Például az alutcai Kelemen Márton és a piactéri Lakatos István nem fogadott soha szállókat, pedig alkalmas házuk és tágas udvaruk is volt, de „nem áldozták fel a rendjüket”. Megtehették: nem voltak rászorulva a szállásért járó bérre. Igaz, hogy gyermektelenek lévén, indoklásuk szerint, „nem volt aki a nagy rendetlenséget hejrehozza”. A közös udvarokon az is bonyolította a szállók fogadását, hogy nem mindenik gazda vállalta az azzal járó munkát (pl. az alutcai Csöregi András), s emiatt az udvar másik gazdája sem fogadhatta őket.

A szállásadók — zömében földművesek — szolgáltatásaikkal szépen kerestek. Némelyikük, ha vendégének ismételt próbálkozás után sem sikerült építőanyagát vagy gabonáját eladnia, s az újra az elraktározás sorsára jutott, olcsón felvásárolta, s így lassan fa- vagy gabonakereskedővé lépett elő. A Nagy utcai Bálint Ferenc és Pócs Márton a felvásárolt építőanyagot szekérre rakták és meg sem állottak a fa szűkében lévő Szilágyságig vagy az Alföldig, ahol igen jó pénzt kapta érte. A gabonakereskedő Betlendi Pál, Varga János, Böndi Ferenc, Kelemen Márton, Bálint Ferenc és Kovács János a gabonaárusok eladatlan gabonáját „mentette meg” hasonló módon. Az adásvételbe annyira belejöttek, hogy a későbbiek folyamán a gazdag gabonatermő vidékekről vagonszámra hozták a gabonát a hunyadi piacra. Lassan ők kezdték a piaci árakat is irányítani, s a nyereségből mindenikük jól meggazdagodott. Tele pénztárcával a zsebében egyikük-másikuk a helyi Európa kaszinó kártyapartiiba is be-benevezett, pedig ott már nem babra ment a játék; a szerencsepróbálgató éjszakákon a leggazdagabb kereskedők és kézművesek igyekeztek még vastagabbra duzzasztani *pénzes bukszájukat*. Ezek azonban kivételek: a szállásadók nagy többsége megelégedett a szállásért járó bérrel.

A 40-es évektől kezdve a fiatalok néhol zúgolódni kezdtek a szállásadással járó megerőltető munka miatt, addigra azonban a szállásigénylők száma is fokozatosan csökkent; a legtöbben már csak beállóként látogatták meg korábbi házigazdáikat, majd lassan el is maradtak.

II. A SZÁLLÁSHELY BÉRE

A hunyadiak egy jól kialakult ellenszolgáltatási rendszert örököltek; nemcsak a mai öregek, hanem — miként azt gyermekkorukban nagyszüléiktől hallották — azok elődei is. Néprajzi szempontból a szállásadás tényén kívül figyelemre méltó a viszonzszolgáltatás módja, amely az idők során ünnepélyes külsőségeket nyert.

A szállás viszonzása a legsajátságosabb volt a nádasmenti, alszegei s néhány szilágysági faluból jövő gabonaárusoknál. A legbökezübbek talán a pusztarajtóciak, a legünnepélyesebb fizetési forma viszont kétségtelenül a nádasmentieké.

A szállásadók ősszel, kukoricabetakarítás után előkészítettek 80—100 üres zsákot, a gazdasszonyok felfontak és felpakoltak vagy száz koszorú hagymát; némelyik gazdaságban a kosarakat megrakták szőlővel, sőt egy-egy korsó bort is előkészítettek, hogy a faluba érve minden családnak

jusson valami ajándék. Így felkészülve a család férfi- és női tagjai, ketten-hárman bivalyszekérrel elindultak az illető falu felé. Inaktelkére például egyszerre két szekérrel mentek: az udvar mindkét oldalán, lakó gazda egy-egy szekérrel. Pusztarajtócra viszont, gazdag adományra számítva, egy gazda két szekérrel szokott kimenni.

A gazda érkezésének híre futótűzként terjedt el a faluban. Ő szekérével végigjárta a falut, kiosztotta az ajándékba hozott hagymát, szőlőt. Estére a falubeliek ahhoz a házhoz ültek össze vendégüket ünnepelni, aki-nél a gazda megszállt. Elmulatták a hazuról hozott bort, többször is éltették a vendégeket, a cigány húzta a fülükbe a nótákat, sőt néhol a talpalávalót is.

Másnap kora reggel kezdődött a családok meglátogatása. Ebéd tájáig gyakran ötven gazdánál is megfordultak. Mindenütt kínálgatás: pálinka, sütemény járt nekik. Ahol a reggeli vagy az ebéd ideje érte, ott asztalhoz ültették őket. A látogatás után kezdődött a gabonagyűjtő körút a bivalyszekérrel. A szekér mellett a *falu fejei* haladtak, és a családok ajándékát: egy-egy véka vagy egész zsák kukoricát rendre a szekérre rakták. Estig a szekér halmozva volt a tele zsákokkal, utána a mulatozás a késő éjszakába is belenyúlt.

A fenti szokásnak érdekes változata alakult ki Vistán. Buzás Istvánék a kukorica átvételekor valamennyi családhoz kötelező módon be kellett térjenek; mindenütt csirkepaprikással kínálták őket, amelyet puliszkával fogyasztottak. Ez alkalommal népszerű hunyadi háziasszonyuktól, Buzás Istvánnétól, akit Zsófikának becéztek és bujkahímző tudományáról a faluban mindenki ismert, annyi gyöngyös bujkát rendeltek, hogy a rendelők nevével megtelt egy füzet.

A fizetségnek nyilvánvalóan más formái is divatoztak. Az ajándék az alszegi falvakban (Sztána, Zsobok, Kispetri, Nagypetri) viszonylag szerényebb volt: ha a pusztarajtóciak, almásiak, vistaiak zsákszámra mérték a kukoricát, ezekben a falvakban a szegényebb családok inkább csak egy-egy *rostabéllal* vagy *kenyérszakajtóval* adtak. A gabonát az asszonyok gyakran megtoldották egy-két fő kenderrel vagy szösszel, egy-egy fazék *szilvaízzel*, másutt csirkével, rucával, libával vagy dióval, mogyoróval, az állattenyésztők sajttal, túróval, a méhtenyésztők egy-egy üveg *színmézzel*, a pusztarajtóciak pedig egy-egy liter vagy fél liter napraforgóolajjal is.

Almásan a téli ünnepek mintájára minden családnál frissen sült *lapótyával*, Nyíresen *tejeskásával*, Pusztarajtócon pedig a helyiek által *pirostyénak* (r. *piroste*) nevezett kukoricakásás töltött káposztával várták hunyadi szállásadóikat.

A vendégeknek persze sehol sem kellett cipekedniök, ilyen dínomdánomos állapotban nem is lettek volna képesek reá: a szekér mellé annyi önkéntes, tette kész fiatalember szegődött, hogy megosztva alig jutott tennivalójuk. Ha lakodalom volt a faluban, a hunyadiak a lakodalmas háznak is becses vendégei voltak. Ilyenkor minden szállóvendéggel inni, koccintani illett-kellett.

A halmozva megrakott szekereket néhol még aznap, a Nadasmentén általában a következő nap hat ökör vontatta ki a hegyen az *egyenes útig*. Vistán az asszonyok és gyermekek hatalmas serege kísérte ki a hunyadi szekereket a faluból. Közben szólt a nóta, a férfiak javában koccintgattak.

A *nagyútnál* (gyalui szekérút) aztán búcsúzkodni kezdtek, előbb azonban még egyet nótáztak, mulattak, sőt néhol táncoltak is. A hunyadiak estére minden jóval rogyásig megrakodva érkeztek haza; padlásuk gyakran megtelt az ajándékba kapott kukoricával.

Azok a gazdák, akiknél az építőanyag-árusok szoktak megszállni, szintén ehhez hasonló ünnepek közepette hozták haza a havasról a faanyagot, fizetségül ugyanis mindenik faárus évenként egy-egy szekér építőanyagot szokott adni, a gazda választása szerint. Előzőleg meg is szokták kérdezni tőle, hogy mire van leginkább szüksége: *Ce ai de sorgă?* Ha a gazda épített, szállóvendégei egy nyáron gyakran a csűrre vagy házra való egész faanyagot összeadták. A szegényebbje csupán 10—12 szál deszkával fizetett, de ezt gyakran megtoldották pizstránggal, málnával, túróval, *ványolt posztóval*. Mondják, hogy a hunyadi gazdák a havasról csak azért igyekeztek haza, s az ünneplés is azért volt rövidebbre fogva, mert a bivalyok nem szerették az ottani *savanyú füveket*, sietni kellett tehát velük hazafelé.

A szállásigénylők közül legjobban a szücsök, rőfösök, sapkások és készruhások fizettek: gyakran 400—500 lejt is adtak egy szobáért, sőt nem ritkán egy-egy finom báránybőr sapkával vagy más ruhadarabbal is megtoldották a bért. A tordai pecsenyések egy éjszakai szállásért 100 lejt adtak. Manapság a futóvendégek a pihenőhelyért gyakran csupán 5—10 lejt adnak a háziasszonynak, sőt leginkább csak a gyermekeket ajándékozzák meg pár lejjel vagy dióval, mogyoróval.

A pecsenyesütők az udvaron sütötték a nagyon keresett pecsenyét. A tűzhelyért egy napra két kiló zsírt, valamint egy-másfél kiló pecsenyét adtak a gazdának. A krasznaiak még ma is leginkább búzával fizetnek: évente, amikor kisebb teherrel jönnek, elhoznak egy zsák búzát. A *tejárusok*, sajttal, túróval, a csebresek egy-egy cseberrel, a favillások villával, a hodosiak és pusztarajtóciak alkalmanként szilvapálinkával, a székeljóiak és rogozséliek leginkább krumplival, a földi tűzifások pedig a legutóbbi időig tűzifával fizettek a pihenőhelyért.

Igen jó fizetség járt a sátorhely foglalásáért. Nagyvásárok előtt a nagyváradi, temesvári, marosvásárhelyi, gyulafehérvári, brassói stb. *sátorárusok* házigazdáikat táviratban kérték, hogy foglaljon helyet számukra egy 8 vagy 4 méteres sáornak. A helyfoglalás pár nappal a vásár előtt a sátor hosszúságának megfelelő deszkák lehelyezésével történt. Ezért a szolgálatért a gazda 400—500 lejt jutalomdíjat kapott; a kereskedőnek is megérte, hisz a vásár főhelyén állíthatta fel a sátrát. A Piac tér ilyenkor valóságos sáortáborrá változott. Az egykori leírások szerint a *sátorosok* már nem is az utca szélére, hanem az utcára verték fel sátoraikat, komolyan akadályozva ezáltal a forgalmat. Arany János *A lacikonyha* (Vásári kép) című versének sorai: „Elül is ponyva, meg hátul is ponyva, Sátorbul utcák: ez a lacikonyha”, jól találják az egykori hunyadi sátorvárosra is.

Bár a szállóvendégek száma ma már nagyon kevés, a csomagbetevésért, az alkalmi pihenőhely biztosításáért, valamint az átutazások esetén igénybe vett szállásért még ma is több család és falu között fennáll a régi kapcsolat. Mintegy 15—16 hunyadi gazda még most is minden év őszén kimegy szekérrel az illető faluba a jussa után, s most is ugyanolyan vídamsággal és ünnepléssel gyűjti össze az ajándékokat, mint hajdanában.

Amilyen mértékben a szállásadók és a vásárosok közti ismeretség az idő múlásával elmélyült, úgy a köztük kezdetben fennálló gazdasági-üzleti kapcsolat is sok esetben hovatovább meghitt viszonyná, néhol pedig ősziinte barátsággá fejlődött.

E kapcsolatok minőségét bizonyítja az a tény is, hogy épp abban az időszakban, amikor a polgárosult Hunyadon a népdalok és szokások kezdtek kikopni a népi életből, a hunyadi gyermekek az iskolaszünetekben rendszeresen kijártak szállóvendégeikhez. A *falusi nyaralás* sok esetben egy-két hétre nyúlt; ezalatt nyáron együtt jártak a háziakkal a mezőre, télen a táncba, fonóba. Megismerték életmódjukat, lelki beállítottságukat, dalaikat, szokásaikat és művészetüket, egyszóval mintegy megtelítődtek a paraszti élet szépségeivel. És nemcsak a gyermekek: télen a hunyadi háziasszonyok gyakran összecsomagolták az ősszel ajándékba kapott kendert, szőszet, és kimentek falura szállóikhoz. Ilyenkor azok az asszonyok, akik korábban adták, a legtöbbször vidám fonókaláka keretében meg is fonták a kendert. A hunyadi vendég tiszteletére ilyenkor sokkal ünneplésebbé vált ez a hagyományos asszonyi multság is.

A hunyadiakat sem csupán a gazdasági érdek vitte ki a falukba, kijártak ők máskor is. Az asszonyokat például rendszeresen meghívták a falusi tollfosztó kalákákba, amelyek akkoriban a leányok és asszonyok számára a munkával összekötött legünneplésebb multságot jelentették. Ilyenkor a hunyadiak legszebb *szőrkeszkenőjüket* kötötték fejükre, a leányok is mind ünneplőbe öltözve érkeztek. A tollfosztást rendező gazdasszony két-három kemence kaláccsal, töltött káposztával és 6–7-féle likőrrel várta vendégeit.

Nemcsak a hunyadiak látogatták szállóikat: a *falusiak* is bejöttek egy-egy különleges alkalomra. Az inaktelkiek szüret alkalmával még most is minden évben gyermekestül látogatnak el Hunyadra, kisegíteni régi szállásadójukat; hálából a ketesdiek is legalább egy nap eljönnek segíteni a szőlőben a kötözésben, kapálásban — pedig vásár alkalmával ma már legfőnnebb csak megpihenni vagy egy kis *tereferére* térnek be régi házigazdájukhoz.

A kapcsolatok elmélyülésének, gyümölcsöző fejlődésének olyan tagadhatatlan példái ezek, amelyek jóval túlmutatnak az üzleti viszonyokon, mert tartalmukban és formájukban egyaránt sokrétűbbé váltak és elérték a sokoldalú személyes kapcsolatok szintjét.

JEGYZETEK

¹ Dr. Kós Károly: *Vásárok és vidékek = Tájak, falvak, hagyományok*. Bukarest 1976. 326—381. (366—371. *Hunyadi híres vásárok*.)

² Faragó—Nagy—Vámszer: *Kalotaszegi magyar népviselet (1949—1950)*. Bukarest 1977. 358—374. (*A viselet változása. Bánffy-hunyad és Kolozsvár szerepe*.)

³ 1754-ben Mária Terézia rendeletére összeírták az egyházi javakat. Hunyadon a bizottság ápr. 1-én kezdte meg működését, s az Anna- és Katalin-napi vásárokat az ekkor fölvetett jegyzőkönyv említi az alkalmi kocsmajoggal kapcsolatban. *Inventarium Bonorum Omnium Ecclesiasticorum in venerabili tractu Colos et Kalota*. Anno 1754. Kolozs-Kalotai Egyházmegye Levéltára I/1, Bánffy-Hunyad. A Kolozsvári Református Gyűjtőlevéltárban.

⁴ *Conscriptio Czirákya*. Magyar Országos Levéltár (Budapest), F 52, Bánffy-Hunyad. A vásárok számáról e dokumentum így ír: „Helyiségünkben esztendőn-

ként hat országos és minden héten egy napos heti vásár tartatik, melyek közül az Anna és Katalin napi vásárok valamint a heti vásárok jövedelmei helyiségünké.”

⁵ A Kalotaszeg című folyóirat I(1890). évi 8. számának *Országos vásáraink* című cikkében olvashatjuk, hogy „...csak nemrég engedélyeztettük a hat országos vásár mellé a hetediket és nyolcadikat is”.

⁶ Florian Ilie balázsfalvi tanítónövendék gyűjtése 1863-ban. Ioan Urban Jarnik—Andrei Bîrseanu: *Doine și strigături din Ardeal*. Ediție definitivă... de Adrian Fochi. București 1968. 232.

⁷ Dankó Imre: *A gyulai vásárok*. Gyula 1963. 16.

⁸ A régi népi utcanevekről I. Szabó T. Attila: *Kalotaszeg helynevei*. Kolozsvár 1942. 29—32.

⁹ Bővebben Vasas Samu: *Nagy utca*. Igazság XXXVII(1976. nov. 20.) 275. sz.